

Uvodne misli, ki bralca popeljejo v publikacijo, je pripravil Miro Kocjan. Posebno dragocenost publikacije o Kopru predstavlja fotografski delež, ki je delo znanega in uveljavljenega fotografa Jake Jeraše. Njegove fotografije govorijo pravzaprav same zase in nas vedno znova presenečajo s svojo lepoto, svežino in mojstrsko izvedbo. Vedno znova tudi dokazujejo izostreno oko in avtorjev posluh za pravi zorni kot, pravo osvetlitev, zanimive detajle in čudovite panorame. Izjemni posnetki iz zraka in umetniške reprodukcije so gotovo velika in pomembna obogatitev te publikacije.

Z estetskim čutom, svežimi in dognanimi oblikovalskimi zamislimi je knjigo opremil Damjan Vremec.

Publikacija o Kopru naj bo torej dostojen *hommage* temu mestu, njegovemu prebivalstvu, preteklim, sedanjim pa tudi bodočim generacijam, ki bodo negovale in bogatile njegovo izročilo in življenjsko moč.

Salvator Žitko

Darko Darovec: PREGLED ZGODOVINE ISTRE

*Knjižnica Annales 1, izdajatelj: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, založnik: Primorske novice, Koper, 1992, 88 strani**

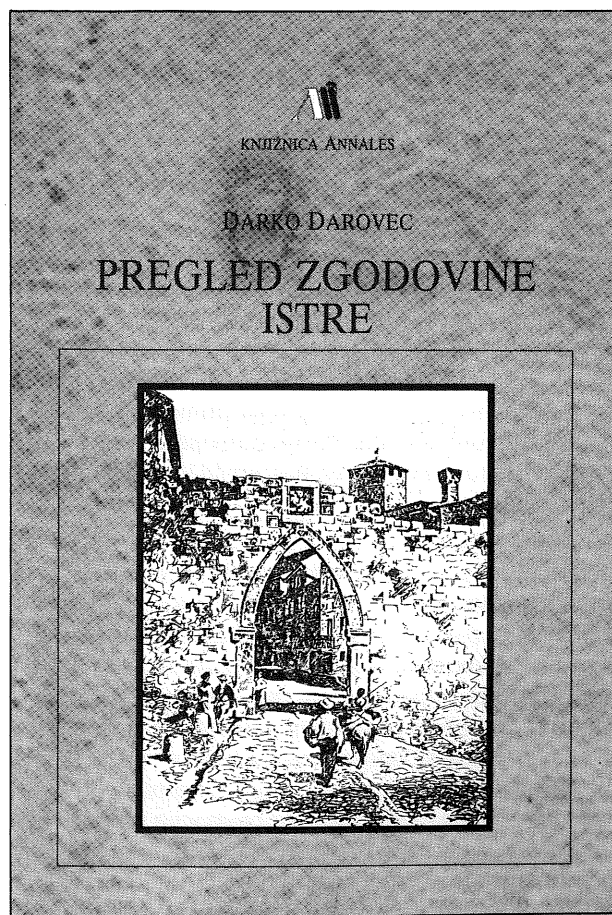
Če si pogloblje ogledamo vsebinsko zasnovano najnovejšega dela o Istri oziroma ga skušamo predstaviti v njegovih osnovnih značilnostih, je treba že uvodoma naglasiti, da gre za poljudno-strokoven in kompleksen prikaz Istre od prazgodovine do najnovejšega časa. V povojnem obdobju je bil z Londonskim memorandumom sicer rešen državno-pravni problem ozemeljske pripadnosti severnega dela Istre, po drugi strani pa je z znanim eksodusom večine italijanskega in dela hrvaškega ter slovenskega prebivalstva nastala povsem nova demografska oziroma etnična podoba istrskega polotoka.

Skratka, avtor Darko Darovec je pripravil obširen prerez celotnega zgodovinskega razvoja tega območja in opozoril na posamezne mejnike v političnem, družbenem in gospodarskem razvoju Istre. Posebna dragocenost in prednost tega dela pa je, da je v ta okvir pritegnil tudi upravne razmere v posameznih obdobjih, razvoj in značilnosti cerkvene organizacije ter institucij, etnografsko podobo, etnološke utrinke in jezikovne značilnosti, kar vse skupaj še dodatno prispeva k pestrosti in zanimivosti te publikacije.

Zaradi raznolike problematike, pa tudi zaradi preglednosti in strnjene vtisa, se je avtor odločil za kronološko-tematski pristop in je posamezna razvojna obdobja zaokrožil v širših poglavjih. Razvrščena so od antike preko srednjega in novega veka, dobe meščanskih revolucij, obdobja utrditve meščanstva in nacionalnih trenj, do dobe totalitarizmov.

V 19. stoletju je Darovec, skozi osvetlitev tedanjih političnih tvorb, ki so nastale na širšem območju Jadrana oziroma Balkana, izpostavil predvsem nacionalne odnose in antagonizme, ki so v veliki meri določili nadaljnji družbeni razvoj. V tem kontekstu je orisal vzpon nacionalizmov v Trstu in Istri, razvoj italijanskega iredentizma, narodno gibanje istrskih Slovencev in Hrvatov, njihovo politično uveljavljanje ter, ne nazadnje, izoblikovanje slovensko-hrvaške etnične meje. Ta je bila, kot navaja D. Darovec, prvič vrisana tudi na podlagi Czoernigovega jezikovnega štetja iz leta 1846 na Kozlerjevem "Zemljovidu slovenske dežele in pokrajin" iz leta 1853, hkrati pa je bila predstavljena tudi v njegovem "Kratkem slovenskem zemljopisu" leto dni kasneje.

Iz najnovejšega obdobja tj. obdobja med obema vojnama in v času NOB, je ob splošnem orisu razmer pod Italijo prav gotovo za današnji čas še posebej zanimivo poglavje o problemih razmejitve s Hrvaško. Avtor navaja, da so se začela razhajanja s Hrvati glede meje v Istri že med II. svetovno vojno, zato so Istrani sami že februarja 1944 določili mejo med slovenskim in hrvaškim delom. Potekala naj bi po Dragonji, Topolovcu, Pregari in Črnici, na severozahodu pa po črti Obrov -

* Prispevek je avtor podal na predstavitvi tega dela 30.6.1992 v dvorani zavarovalne družbe *Adriatic* v Kopru.

Rupa. Po virih F. Ostanka so se hrvaški predstavniki sicer želeli držati meja po območnih dialektih, vendar se je prebivalstvo sklicevalo na svojo slovensko nacionalno zavest. S to razmejitvijo je bila v bistvu določena tudi današnja razmejitev med republikama. Kasnejši posamezni popravki, ki so jih želeli prebivalci sami, so bili vnešeni predvsem zaradi gospodarskih povezav.

V svojem zgodovinskem orisu avtor obravnava celotno območje istrskega polotoka kot ključno, obenem pa heterogeno območje, ki je skozi dvatisočleten razvoj zajemalo zdaj širši, zdaj ožji prostor. Vanj zagotovo gravitira tudi Trst s svojim kraškim zaledjem, po drugi strani pa Reka s Cresom in Lošinjem, čeprav sta bili prav v 19. stoletju ti območji v izrazitem avstrijskem in ogrskem interesu; Avstrija je izoblikovala svoje "Avstrijsko primorje", Ogrska pa svoj "Corpus separatum" z Reko in Kvarnerskim zalivom.

Politično-upravna slika Istre se nam torej v Darovčevem prikazu jasno zarisuje najprej v petstoletnem beneškem obdobju, ko je Serenissima vladala večjemu delu istrskega polotoka in je bila izven tega območja le Pazinska grofija, ki je že leta 1374 z dedno pogodbo prišla pod Habsburžane, prav tako pa leta 1466 tudi posesti Devinskih gospodov. Že sredi 15. stoletja je Pazinska grofija spadala pod Kranjsko, vendar je bila do konca 18. stoletja v upravi in sodstvu samostojna.

V ta okvir sodi tudi Trst, ki se je leta 1382 podal v okrilje Habsburžanov in pod njihovo oblastjo v naslednjih stoletjih postopno, vendar vztrajno pridobival na moči in pomenu.

Novim upravnim spremembam nato sledimo v prvem avstrijskem obdobju, v letih 1797-1805, v kratkem obdobju Italijanskega kraljestva ter Napoleonovih Ilirskih provinc, zlasti pa v času drugega avstrijskega obdobja, ko je z letom 1861 zaživela Mejna grofija Istra s Kvarnerskimi otoki ter dobila svojo samoupravo z deželnim zborom, seveda v okviru Avstrijskega primorja s cesarskim namestništvom v Trstu. Ta ureditev se je ohranila do konca I. svetovne vojne, ko je ozemlje Julijske krajine po Rapalski pogodbi dokončno pripadlo Kraljevini Italiji.

Upravno podobo Istre Darovec zaključuje s prikazom diplomatskega boja za Istro po II. svetovni vojni, še posebej pa vzame pod drobnogled obdobje STO v letih 1947-1954. To obdobje se je zaključilo oktobra 1954 s podpisom Londonskega memuranduma, ko je bivša cona B STO pripadla Jugoslaviji oziroma Sloveniji in Hrvaški, cona A STO pa Italiji. Ob tem velja še posebej omeniti poglavje "Velika slovenska žrtev za Jugoslavijo" v katerem avtor dobesedno navaja, da je bilo podlaga za odločitve velike mednarodne diplomacije pri uravnavanju razmerja med Jugoslavijo in Italijo v Parizu leta 1946 takoimenivano etnično ravnotežje, po katerem naj bi ostalo (brez STO) na italijanski strani približno enako število pripadnikov jugoslovanskih narodov kot na jugoslovanski strani Italijanov (po statistiki iz leta 1910). V

jugoslovanskem okviru se je to nekako izteklo, za Slovence in Italijane pa so podatki osupljivi in kažejo predvsem na veliko slovensko žrtev za Jugoslavijo. Po razdelitvi STO leta 1954 je bilo namreč končno razmerje 1:4 v škodo Slovencev.

Posledice politične razdelitve so bile velikanske spremembe etničnega stanja po letu 1947. Število Italijanov v Sloveniji se je do leta 1981 zmanjšalo na okoli 3.000, kar za obalni pas slovenskega dela Istre pomeni precejšnje spremembe etnične sestave na škodo avtohtonih sestavin prebivalstva.

Nič manj kritičen ni avtor v zadnjem poglavju "Vzroki izseljevanj", kjer piše, da so državne meje na mirovnih konferencah oblikovali po narodnostnem in ne po ideološkem načelu, zato so s slednjim poskušali pridobiti na svojo stran še nacionalne manjšine. Kljub formalnemu priznavanju narodov in narodnih manjšin je nova (ljudska) oblast v odnosu do nacionalnih vprašanj, pod krinko komunističnega internacionalizma, ideološko izvajala pritisk nad prebivalstvom, kar se je med drugim odražalo tudi v obdobju spora z Informbirojem pa seveda tudi v času velikega eksodusa iz Istre.

Navidez drobna publikacija na 88 straneh torej prinaša, poleg predgovora, pregleda zgodovino pisja o Istri, bogate bibliografije in kratkih povzetkov v treh tujih jezikih, razgibano, bogato in poučno vsebino. Avtor je z izkušenim metodološkim pristopom, veliko širino in poznavanjem problematike, presegel prvotni namen in pričakovanja založnika (Primorske novice).

Pričujoča knjižica bo nedvomno pomagala premostiti dosedanje razdrobljene prispevke o Istri, ki so nastali v polpreteklem in novejšem času, saj prinaša povzetek spoznanj o celotni istrski zgodovini, kar je v sedanjem času, ko smo soočeni z delitvijo Istre med tri države, še zlasti pomembno in aktualno. S tega vidika je še posebej vredno pohvale, da so se Primorske novice odločile za knjižno izdajo in nam tako omogočile, da smo dobili ne le dragocen priročnik, temveč prvi slovenski poljudnoznanstveni pregled zgodovine Istre po vojni.

Salvator Žitko

Duška Žitko: EX VOTO - votivne podobe pomorcev
immagini votive della gente di mare.

*Knjižnica Annales 2, Zgodovinsko društvo za južno
Primorsko, Koper 1992, 66 strani.*

Izšla je druga knjižica iz zbirke "Knjižnice Annales", posvečena tematiki, ki je bila v zadnjih desetletjih znana le ozkemu krogu strokovnjakov - votivnim podobam.

Votivne podobe s pomorskimi motivi so nekdaj zelo pogosto krasile obmorske cerkvice, žal pa jih je danes ohranjenih le malo. Edina zbirka na Slovenskem se nahaja v cerkvi Marijinega prikazanja v Strunjanu. Cerkvica je bila nekdaj zelo obiskana romarska točka, potem